

**ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ КЛЮЧОВИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ НОТАРІУСІВ**

**TO THE CHARACTERISTICS OF KEY FORMS OF ACTIVITY OF PROFESSIONAL
SELF-GOVERNMENT BODIES OF NOTARIES**

Одним із аспектів правильності та ефективності функціонування національного нотаріату є професійне самоврядування нотаріусів, існування якого задекларовано Законом України «Про нотаріат», проте жодним чином не визначено його змісту. Реалізація повноважень даних органів, як і будь-яких інших публічно-владних інституцій, відбувається у законодавчо встановленому порядку. Його уособлено у спеціальних формах, які індивідуальні для кожного окремого суб'єкта. Відповідні моделі діяльності притаманні органам професійного самоврядування нотаріусів, які виконують численні делеговані державою повноваження щодо управління та організації роботи інституту нотаріату. Метою статті є встановити коло та розкрити зміст ключових форм діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених встановлено, що форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів представляють собою зовнішній прояв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень, вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та регулюванням нотаріальної діяльності в Україні. Аргументовано, що до переліку відповідних форм слід віднести: нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організацію та управління внутрішніми процесами; з'їзди, засідання, проведення зустрічей, конференцій та інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньо-національну співпрацю. З огляду на існуючий нормативно-правовий масив функціонування професійного самоврядування нотаріусів, до форм діяльності його органів слід віднести: нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів; організація роботи нотаріального самоврядування; організація з'їздів, засідань, зустрічей, конференцій, інших заходів; міжнародне співробітництво; внутрішньо-національна співпраця. Таким чином, саме вказані вище форми, як вбачається, характеризують практичний бік діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. Варто відзначити, що перелік таких форм не віднайшов належного законодавчого закріплення та теоретичного опрацювання, що є суттєвою прогалиною. А відтак, важливим завданням законодавця та вітчизняних науковців, є розширення кола та змісту таких форм.

Ключові слова: нотаріат, професійне самоврядування, форми, правові форми.

Any way. The implementation of the powers of these bodies, as well as any other public authorities, takes place in the manner established by law. It is embodied in special forms that are individual for each individual subject. The corresponding models of activity are inherent in the bodies of professional self-government of notaries, which exercise numerous powers delegated by the state to manage and organize the work of the institution of notaries. The purpose of the article is to establish the scope and reveal the content of the key forms of activity of the bodies of professional self-government of notaries. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, establishes that the forms of activity of the bodies of professional self-government of notaries represent an external manifestation of the practical activity of the specified subjects, which, within the limits of their competence and powers, resolve issues related to the provision, organization and regulation of notarial activity in Ukraine. It is argued that

the list of relevant forms should include: regulatory and legal support for the activities of notaries; organization and management of internal processes; congresses, sessions, holding meetings, conferences and other events; international cooperation; intra-national cooperation. Given the existing regulatory and legal framework for the functioning of the professional self-government of notaries, the forms of activity of its bodies should include: regulatory and legal support for the activities of notaries; organization of the work of notarial self-government; organization of congresses, sessions, meetings, conferences, other events; international cooperation; intra-national cooperation. Thus, it is the above-mentioned forms that seem to characterize the practical side of the activities of professional self-government bodies of notaries. It is worth noting that the list of such forms has not found proper legislative consolidation and theoretical elaboration, which is a significant gap. Therefore, an important task of the legislator and domestic scientists is to expand the range and content of such forms.

Key words: notary, professional self-government, forms, legal forms.

Актуальність теми. Одним із аспектів правильності та ефективності функціонування національного нотаріату є професійне самоврядування нотаріусів, існування якого задекларовано Законом України «Про нотаріат», проте жодним чином не визначено його змісту. Реалізація повноважень даних органів, як і будь-яких інших публічно-владних інституцій, відбувається у законодавчо встановленому порядку. Його уособлено у спеціальних формах, які індивідуальні для кожного окремого суб'єкта. Відповідні моделі діяльності притаманні органам професійного самоврядування нотаріусів, які виконують численні делеговані державою повноваження щодо управління та організації роботи інституту нотаріату.

Стан дослідження проблеми. Питання адміністративно-правових форм здійснення різних видів діяльності у різноманітних сферах суспільного життя, досліджувались у наукових працях: Ю. П. Битяка, К. Л. Бугайчука, О. О. Євдокімової, В. К. Колпакова, О. М. Музичука, Г. Я. Наконечної та багатьох інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі комплексні теоретичні дослідження, присвячені характеристиці форм діяльності безпосередньо органів професійного самоврядування нотаріусів відсутні.

Саме тому метою статті є встановити коло та розкрити зміст ключових форм діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «форма», зазвичай, має наступні тлумачення: контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд. У філософському розумінні «форма» виявляє себе як спосіб організації та спосіб існування предмета, процесу, явища. Таким чином, поняття форми визначає зовнішній вигляд певного предмета, процесу чи явища, який зумовлюється наявністю сукупності складових змісту названих об'єктів та способом взаємодії і побудови взаємозв'язків між елементами їхнього змісту [1, с. 1328; 2, с. 171–172].

Слід звернути увагу на науковий підхід С. П. Щерба та В. К. Щедрина які детально дослідили взаємозв'язок форми та змісту. Вчені пишуть: «Зміст – це сукупність елементів, процесів, зв'язків, які становлять даний предмет чи явище. Поняття «зміст» відображає внутрішній і вирішальний зв'язок. Проте не в його найзагальнішому вигляді, а в такому, що реалізується в кожному окремому предметі (групі предметів) на певному етапі розвитку, за певних умов. Форма є вираженням змісту, його обумовленням. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність. Форма нерозривно пов'язана зі змістом, а через нього – з сутністю. Згідно з діалектикою «зміст» і «форма» знаходяться в органічній єдності, є співвідносними поняттями, які відображають дві взаємозалежні, суперечливі сторони буття предмета, явища, процесу» [3, с. 134; 4, с. 309].

Поняття «форма» досить широко застосовується у науці, що варто взяти до уваги з метою більш точного визначення категорії в сфері діяльності професійного самоврядування нотаріусів. Зокрема, широкого вжитку форми отримали в галузі класичного та державного управління. Наприклад, О.В. Баклан наголошує, що форма – це спосіб зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності шляхом видання різних нормативних та індивідуальних актів [5, с. 26]. За розумінням Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, О. В. Дьяченко та Б. М. Марченко форма управління – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються керівництвом підприємства, установи та організації для реалізації поставлених перед ними завдань [6, с. 132; 7, с. 87]. О. П. Рябченко зазначає, що форма виражає спосіб існування, розвитку. Вона впливає на зміст управління позитивно або негативно: стимулює або гальмує реалізацію змісту, його розвиток. У свою чергу зміст визначає

форму. Зміст управління, на думку науковця, являє собою сукупність взаємопов'язаних внутрішніх, суттєвих для якісної характеристики управління, властивостей та ознак [8, с. 19–20; 9]. М. В. Развадовська вказує: форми державного управління – це зовнішнє вираження змісту управління, межі конкретних управлінських дій, які здійснюються безпосередньо державними органами й органами місцевого самоврядування. Кожна форма управління передбачає вчинення конкретними суб'єктами визначених дій, які специфічним чином розкривають зміст управлінської діяльності, самого управлінського впливу [10, с. 54]. С. М. Гусаров форму державного управління безпекою дорожнього руху визначив як правові та неправові конкретні дії уповноважених органів та їх посадових осіб, які здійснюються з метою створення сприятливих умов для реалізації суб'єктивних та спеціальних прав (відповідно – право переміщення, право управління транспортним засобом), для запобігання, припинення їхніх порушень і поновлення порушеного права [11, с. 92; 12, с. 91]. О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімова, Л. С. Гулак, Г. Ю. Лук'янова, О. В. Ніканорова, М. С. Цьвок наголосили на тому, що форми публічного (державного) управління відображають способи зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності. За допомогою них забезпечується: 1) вираження вольових положень держави в реальній дійсності; 2) реалізація публічних інтересів; додержання встановленого порядку управління; 3) гласність і прозорість діяльності; зміцнення законності й дисципліни. По формах можна судити про те, що і як робиться в державних органах відповідно до їхньої компетенції [13, с. 395].

В праві, згідно тлумачення Н. М. Пархоменко форма – це інститути, засоби та способи діяльності, що дозволяють з необхідною ефективністю позначати, реалізувати та захищати суб'єктивні права й відповідні їм соціальні інтереси. Як суперечливі характеристики одного й того самого явища форма та зміст утворюють певну єдність. Зміст не може бути реалізований поза конкретною формою. Вчена наголошує, що форма є найдієвішою, коли її наповнює відповідний зміст. За певних умов єдність змісту й форми може порушуватись. У праві це відбувається внаслідок доведення формалізму до логічного завершення. Це спричинено тим, що конкретні зовнішні форми можуть використовуватися для надання видимості правових явищам і процесам, які не є такими за змістом, а інколи за своєю спрямованістю є цілком протилежними природі права [14, с. 18–19].

В дисертації Н. Ф. Чубохи форма права визначена, як засоби (види) юридичного нормовстановлення (правотворчості), тобто юридикація права органами державної влади і управління, іншими суб'єктами провотворчості, шляхом делегованого чи санкціонованого нормовстановлення, визнання судового прецеденту і так далі. Способи юридичного нормоутворення мають характерні їм форми відображення юридичних норм: одностороннє волевиявлення органів держави виражається в юридичному нормативному акті; дво- чи багатостороннє волевиявлення суб'єктів права на паритетних засадах – в юридичній нормативній угоді (договорі); санкціонування – у правовому звичаї; визнання судової практики – в судовому прецеденті [15, с. 27].

О. М. Куракін наголошує на тому, що зміст правових форм виражено у сукупності ознак. По-перше, правова форма – це така організаційна форма діяльності, яка завжди пов'язана з розглядом юридичної справи (правопорушення, суперечки про право, скарги тощо). Юридична значимість таких життєвих обставин полягає в тому, що вони передбачені законом і неодмінно викликають необхідність відповідної юридичної реакції. По-друге, правова форма діяльності здійснюється винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами. Конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються відповідним нормативно-правовим актом, в якому точно закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції. По-третє, правова форма діяльності завжди виражається безпосередньо у проведенні операцій із нормами права (матеріальними або процесуальними). По-четверте, результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, які мають офіційний характер і встановлену законом форму. Їх офіційний характер виражається не тільки в тому, що вони оформлюються уповноваженими на те суб'єктами, але й у тому, що природа цих документів, їх структура і реквізити закріплені відповідним нормативно-правовим актом [16, с. 17–18].

Згідно тлумачення А. О. Мовчан правова форма – це інструмент оптимального вирішення поставлених практичних завдань. Вона упорядковує відповідні відносини, дозволяє зіставляти поведінку зі встановленими зразками, вносить у життя нормативні початки, сприяє організованості і порядку, націлює суб'єктів права на найбільш раціональну поведінку і дії. Як категорія теорії права, наголошує вчена, правова форма характеризується загальністю і абстрактністю. Правові форми являють собою уособлені групи норм, що мають нормативне вираження у виді окремих

створень, юридичних режимів, які у практичній діяльності набувають стійкості і сталості. Вони завжди встановлюються законодавцем. Держава за їх допомогою має можливість викликати до життя найбільш ефективну поведінку. Правова форма забезпечує організованість і дисципліну в суспільних сферах, вводить захисні санкції і встановлює міру відповідальності щодо порушників проведення добору кадрів [17, с. 86].

Таким чином, форми діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів представляють собою зовнішній прояв практичної діяльності вказаних суб'єктів, які в межах своєї компетенції та повноважень, вирішують питання, пов'язані із забезпеченням, організацією та врегулюванням нотаріальної діяльності в Україні.

З огляду на існуючий нормативно-правовий масив функціонування професійного самоврядування нотаріусів, до форм діяльності його органів слід віднести:

– нормативно-правове забезпечення діяльності нотаріусів. Воно оформлює процесуально-процедурну діяльність із підготовки на прийняття юридичних документів, які присвячено регулюванню питань юридичного, економічного, матеріально-технічного, управлінського та іншого характеру в сфері функціонування інституту нотаріату. З цією метою Рада НПУ фіксує у протоколах відповідні організаційно-управлінські та інші рішення. Наприклад, протоколом засідання № 108 від 20.11.2024 Ради НПУ: 1) вирішувалось питання розробки НПУ єдиного Положення про порядок проведення загальних зборів нотаріусів України та прийняття рішень з різних питань шляхом дистанційного електронного голосування з використанням змісту уже існуючих чинних нормативних документів щодо дистанційного електронного голосування; 2) започатковано розробку як однієї з форм електронного нотаріату електронних кабінетів нотаріусів з відповідними допусками до баз даних (реєстрів) та їх функціями; 3) вирішено направити від НПУ до Мін'юсту звернення-прохання про введення мораторію на відкриття нових робочих місць нотаріусів у столиці в зв'язку з їх перенасиченням по всім нормам латинського нотаріату [18];

– організація роботи нотаріального самоврядування. В рамках даної форми проводиться визначення та юридичне затвердження стандартів та вимог щодо функціонування системи професійного самоврядування, а саме: видаються правові положення про роботу органів НПУ і підпорядкованих Палаті відомств, врегульовуються засади роботи інституцій самоуправління на місцях. Наприклад, Рішенням чергового 3'їзду нотаріусів України від 20.04.2018 протокол № 5 затверджено Типове положення Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [19];

– організація з'їздів, засідань, зустрічей, конференцій, інших заходів. В даному випадку мова йде про забезпечення діяльності нотаріального самоврядування, передусім, як колективної інституції, яка приймає рішення більшістю в рамках затверджених масових заходів. Зокрема, саме на засіданнях Комісії з питань професійної етики нотаріусів приймаються рішення про застосування відповідних дисциплінарних стягнень до представників нотаріату за вчинення порушень [20];

– міжнародне співробітництво. Найбільше дана форма розкривається в діяльності такого спеціального колегіального органу Нотаріальної палати України, як Комісія НПУ з міжнародного співробітництва. Метою роботи Комісії є забезпечення міжнародної співпраці Нотаріальної палати України з Міжнародним союзом нотаріату, міжнародними та іноземними організаціями нотаріусів, розробки та реалізації програм досвідом та стажування нотаріусів України за кордоном, підготовки пропозицій щодо удосконалення національного законодавства України відповідно до норм міжнародного законодавства про нотаріат і максимального сприяння у формуванні та розвитку в Україні нотаріату латинського типу [21];

– внутрішньо-національна співпраця. Крім організації та здійснення співробітництва із зарубіжними партнерами, НПУ активно взаємодіює із підприємствами, установами, організаціями, органами державної та муніципальної влади в середині нашої країни із різноманітних питань діяльності нотаріусів та нотаріату в цілому.

Таким чином, саме вказані вище форми, як вбачається, характеризують практичний бік діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів. Варто відзначити, що перелік таких форм не віднайшов належного законодавчого закріплення та теоретичного опрацювання, що є суттєвою прогалиною. А відтак, важливим завданням законодавця та вітчизняних науковців, є розширення кола та змісту таких форм.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред.. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь, 2003. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1329 с.
2. Єрмоленко В.М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: дис... д-ра. юрид. наук : Київ: Національний аграрний університет України. 2007. 380 с.
3. Філософія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заграда ; за заг. ред. С. П. Щерби. К. : МАУП, 2004. 216 с.
4. Клемпарський М.М. Державні службовці як суб'єкти трудового права України: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2014. 403 с.
5. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України): дис... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2002. 240 с.
6. Адміністративне право України : підруч. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544с.
7. Марченко Б.М. Адміністративна діяльність державної прикордонної служби України: дис... канд. юрид. наук : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ України. 2009. 223 с.
8. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія. За загальною редакцією О.М. Бандурки. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.
9. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 233 с.
10. Развадовська М.В. Внутрішньоуправлінська діяльність Верховної Ради України (організаційно-правові засади): дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2005. 214 с.
11. Гусаров С. М. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності Державної автомобільної інспекції України щодо забезпечення 197 безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Гусаров Сергій Миколайович. Х., 2002. 183 с.
12. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку: дис... канд. юрид. наук : Суми: Сумський державний університет. 2017. 218 с.
13. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін ; Вид. 2-е, доп.. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
14. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: дис... канд. юрид. наук : Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 218 с.
15. Чубоха Н.Ф. Форми трудового права України: сутність, класифікація, тенденції розвитку. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2003. 193 с.
16. Куракін О.М. Контрольний процес в органах внутрішніх справ України (загальнотеоретичний аспект): дис... канд. юрид. наук : Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут. 2005. 213 с.
17. Мовчан А.О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2009. 201 с.
18. Протокол 20 листопада 2024 року № 108 м. Київ засідання Ради Нотаріальної палати України, що проведено дистанційно в режимі он-лайн: протокол, рішення від 20.11.2024 № 108. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/12/108-2024.pdf>.
19. Типове положення про Відділення Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі: рішення від 20.04.2018 протокол № 5. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/07/viddilennia.pdf>.
20. Положення про комісію з питань професійної етики нотаріусів Нотаріальної палати України: рішення від 26.02.2014 протокол №9. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/01/PolKomEt21new.pdf>.
21. Положення про Комісію Нотаріальної палати України з міжнародного співробітництва: рішення від 10.06.2013 протокол №2. Офіційний веб-сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/07/mizhzn-komisija.pdf>.